

Kijken met Kleuters

Vincent Klabbers

Dit artikel beschrijft een groepshandelingsplan dat is uitgevoerd in de onderbouw van basisschool De Kastanjelaar in Milheeze. Kijken met Kleuters is een toepassing van School Video Interactie Begeleiding, waarbij een groep kleuters het eigen handelen verbetert door gebruik te maken van foto's en videofragmenten. Leerkracht Helma Verhelst heeft dit handelingsplan met haar groep uitgevoerd en is hierbij door Vincent Klabbers begeleid.

Leervraag

In de kleutergroep van juffrouw Helma hangt een gemoeidelijke sfeer. De 24 kleuters van groep 1-2 én hun leerkracht zijn hard aan het werk. Ze hebben zichtbaar plezier in wat ze doen. Na de werkles verloopt het opruimen in een acceptabel tempo, maar over het resultaat van het opruimen is de leerkracht ontevreden. Een snelle blik in en om het lokaal maakt duidelijk dat de zorg van de leerkracht terecht is. Het opruimen door de kinderen is eerder een punt van aandacht geweest, maar niet met het gewenste resultaat. Tijdens een voorbereidend gesprek geeft juffrouw Helma resoluut aan dat het opruimen van allerlei materialen die gebruikt zijn in de werkles verbeterd moet worden. We besluiten om dit aan te kaarten bij de kinderen.

Draagvlak

Een svib-traject start altijd bij een leervraag. Bij een traject met jonge kinderen lijkt het onvermijdelijk dat de leerkracht als volwassene een sturende rol heeft. De leerkracht neemt dan het initiatief om een verbeterpunt aan te kaarten en tast zorgvuldig af of er draagvlak is om gezamenlijk aan het verbeterpunt te gaan werken. Betrokkenheid kun je dikwijls oproepen maar niet altijd en bij iedereen. Dit is een belangrijk punt van aandacht, want een svib-traject dat afgedwongen is, heeft weinig kans van slagen. Het is bovendien ethisch gezien discutabel om in een gewone onderwijssituatie specifiek gedrag van kinderen te filmen terwijl kinderen dit eigenlijk niet willen. Kortom, het omarmen van een gezamenlijke leervraag én het verkrijgen van toestemming van kinderen om opnames te maken en deze samen te bekijken, zijn voorwaarden om met een svib-traject te kunnen starten.

Ook is toestemming nodig van ouders voor het gebruik van videobeelden in dienst van onderwijsdoelen. Op veel scholen is dit centraal geregeld via de schoolgids of bij de aanmelding van nieuwe leerlingen. De motivatie van de kinderen om samen het opruimen te gaan verbeteren, is al snel heel groot. Opruimen van materiaal is immers concreet en het is voor iedereen plezierig wanneer het lokaal en de gang er netjes uit zien. Juffrouw Helma stelt voor om met een videocamera te filmen hoe het opruimen na een werkles verloopt en ook om dan samen terug te kijken. Die meneer met die camera wil ons daarbij wel helpen, vult ze aan.

Foto's

Tijdens het eerste gesprek met de kinderen over het opruimen van materialen, laat juffrouw Helma nog geen videobeelden zien. In plaats daarvan heeft de leerkracht een PowerPoint presentatie gemaakt. Daarin zijn enkele foto's verwerkt van ontwikkelingsmaterialen en kasten in en om het klaslokaal. De voordelen van de keuze voor fotografie als startpunt zijn groot voor zowel de kinderen als voor de leerkracht. Een foto beweegt niet. Dat maakt het eenvoudiger voor kinderen om te vertellen wat je op het beeld kunt zien. Bovendien kun je aanwijzen wat je benoemt. Een foto bevat, zoals bij videofragmenten wel het geval is, geen geluid. Dat is gunstig, want de combinatie beeld en geluid is bijzonder intens. Je moet hiervoor veel concentratie op kunnen brengen. Zeker voor jonge kinderen is dit als start van een traject misschien te veel gevraagd. Voor de leerkracht heeft het ook voordelen om te starten met fotografie. In vergelijking met videobeelden

• Foto's: Vincent Klabberts

Met behulp van een powerpointpresentatie laat juf Helma de kinderen een niet goed opgeruimde kast zien, de P staat voor: 'wat is het probleem?'

vraagt het maken en tonen van foto's veel minder tijd. Om kinderen te helpen om nog beter te kijken, kun je de foto's een beetje manipuleren zonder afbreuk te doen aan de werkelijkheid. Hieronder zie je hoe de combinatie van een kleurenfoto en een zwart-wit-foto de aandacht van de kijker richt.

Structuur bieden

In de powerpointpresentatie van juffrouw Helma zien de kinderen op de ene foto een keurig opgeruimde kast, terwijl de andere foto laat zien dat er juist niet goed is opgeruimd. Ook tijdens volgende bijeenkomsten waarbij videofragmenten worden gebruikt van het opruimen door de kleuters heeft de leerkracht gekozen voor fragmenten waarop gewenst gedrag zichtbaar is. Juffrouw Helma benadrukt dat je zo veel mogelijk van het positieve uit moet gaan.

Bij ieder beeld vraagt de leerkracht aan de kinderen om te vertellen wat ze zien. Ze ondersteunt deze vraag met een steeds terugkerend pictogram van een oog. De kin-

deren weten wat dit betekent: eerst goed kijken en dan vertellen wat je ziet. Daarna laat juffrouw Helma de foto's nogmaals zien, maar nu met daarbij een grote letter P. Uiteindelijk verschijnen de foto's een derde keer, maar nu met een hoofdletter O. De kinderen herkennen deze letters van een project over boekpromotie. De P staat voor de vraag: wat is hier het probleem? En de letter O voor: welke oplossing kunnen we bedenken?

De bekendheid van de kinderen met deze letters is de reden waarom juffrouw Helma de letters terug laat komen. Een eerder aangeleerd stappenplan komt nu opnieuw van pas tijdens deze en volgende momenten waarop de kleuters kijken naar beeld. De aandacht kan hierdoor helemaal gaan naar de inhoud. De kinderen kennen de stappen van deze manier van werken. Extra instructie is overbodig en dat spaart onderwijstijd en energie.

Oplossingen

De hoofdletter O staat bij de kinderen voor de vraag om na te denken over mogelijke oplossingen. Het is een ple-

zierige verrassing om te merken dat de kinderen geen enkele moeite hebben met deze vraag. Huub noemt als eerste dat de juf beter op moet letten. Zeker na het opruimen kan ze even rondlopen en vertellen welke kast nog wat aandacht nodig heeft. Jan noemt dat je een foto kunt maken. 'Als je die foto bij een kast hangt, kun je zien hoe het moet.' Hij heeft kennelijk het idee dat een deel van de kinderen niet weet hoe een goed opgeruimde kast eruit ziet. Het derde idee komt van Rita. 'Helpende handjes,' roept ze door de kring. 'Goed idee,' zegt de juf. 'Maar dan moeten we er wel een picto bijmaken.' Helpende handjes zijn in de klas van juf Helma de klas-senhulpjes. Ze hebben vaste taken waarvoor pictogrammen zijn bedacht. Het lijkt erop dat de helpende handjes er een taak bij krijgen, namelijk helpen van kinderen die opruimhulp kunnen gebruiken.

Kijken naar beeld

In het midden van de kring staat een televisie met een dvd-speler. De kinderen zitten er in een halve cirkel omheen. Juffrouw Helma heeft vooraf genoteerd welke videofragmenten ze aan de kinderen wil laten zien. Het zijn fragmenten over het opruimen van de ton met klei en over een kralenplank die door Ankie en Jorg in een van de kasten wordt opgeborgen.

Juf Helma begint met het tonen van een kort fragment van een keurig opgeruimde boekenstandaard. De duimen van de kinderen gaan omhoog. Dit hebben we al verbeterd. Dan opent de leerkracht het fragment over de kralenplank. 'Ik zie,' zegt ze, 'dat Ankie en Jorg bij de kast staan en met elkaar praten.' Juf Helma laat een stilte vallen en Ankie vertelt dat ze niet meer wisten waar de

kralenplank moest staan. 'Jorg zei toen dat je naar de stickers moest kijken en toen wisten we het weer.' 'Wat bedoelt Ankie?' vraagt de leerkracht aan de andere kinderen. Samantha vertelt dat op alle werkjes een sticker staat en op de kast staat ook zo'n sticker. Nou, en dan weet je waar je het op moet bergen.

Het fragment over de kleiton is langer. Je ziet dat een van de kinderen de ton op de gang opbergt, maar ook dat het deksel niet op de ton zit. 'Wat zien jullie?' vraagt de juf en de kinderen benoemen moeiteloos dat het deksel ontbreekt. 'Nee,' zegt Bart, 'ik zie hem wel maar hij ligt onder de ton en hij moet er juist bovenop. En hij staat ook niet in de kast maar ernaast op de prullenbak. Dat hoort niet.' Juffrouw Helma weet dat het opruimen van de klei vaker een probleem is en niet alleen vanwege het deksel. De stok waarmee je de klei kunt rollen, steekt er dikwijls uit. Dan past het deksel er alleen schuin op waardoor hij te hoog is en niet meer in de kast past. Het opruimen van de klei begint op het moment dat het werken tijdens de werkles stopt, weet de juf en ze stelt vragen. 'Waar moet je op letten wanneer je de klei opruimt? Hoe komt het dat het soms moeilijk is om de klei op te ruimen? Welke oplossingen kunnen we bedenken?' De kinderen noemen het deksel, de stok en Ernst zegt zelfs dat de ton misschien te klein is. Een grotere ton zou beter zijn, maar dat past weer niet in de kast.

In het gesprek over deze videobeelden draait het steeds om wat de kinderen zien en horen. De kinderen geven aan wat het probleem is en bedenken samen oplossingen.

Kijken met kinderen in stappen

Een groepshandelingsplan zoals hier beschreven is, kan worden uitgevoerd in alle groepen van de basisschool. In een eerder verschenen artikel onder de titel 'Kijken met kinderen' (JSW, 2009) is in beeld gebracht hoe een bovenbouwgroep met svib gewerkt heeft aan eigen leervragen. Deze vragen waren gericht op samenwerken en samenwerkingsvaardigheden in de groep. Dit is inhoudelijk gezien totaal anders dan de leervraag in het traject dat beschreven is in dit artikel. Samenwerken is complexer en bovendien minder concreet dan het opruimen van materialen in kasten. Maar wanneer je kijkt naar de onderliggende methodiek komen de trajecten sterk overeen. Bij 'Kijken met kinderen' worden, of het nu gaat om kleuters of om bovenbouwleerlingen, de volgende stappen genomen.

Door de leervraag te filmen ontstaat een gezamenlijk en redelijk objectief beeld van de werkelijkheid en de leervraag

1	Draagvlak vaststellen	Algemene leervraag Eigenaarschap Veiligheid
2	Leervraag in beeld brengen	Leervraag toespitsen Foto, video of concreet materiaal
3	Organisatie bespreken	Start en afronding vaststellen Wie maakt opnames? Hoe bekijken we de opnames?
4	Kijken en luisteren naar beeld	Opnames maken en bespreken Wat zie ik? Wat hoor ik? Handelingsalternatieven vinden Nieuw handelen plannen
5	Borgen van het leerresultaat	Foto, video of andere vorm Vorm past bij de inhoud van de leervraag

De leervraag is het fundament van het stappenplan. Hiervoor moet voldoende draagvlak zijn binnen de groep kinderen. Wat willen we leren of verbeteren en is de motivatie groot genoeg om hieraan gedurende enkele weken te gaan werken? Het in beeld brengen van de inhoud van deze vraag volgt hierop. Wanneer dit lukt, kun je benoemen welke situatie je wilt veranderen en ook hoe de gewenste situatie eruit kan zien. Door de leervraag te fotograferen of te filmen ontstaat een gezamenlijk en redelijk objectief beeld van de werkelijkheid en de leervraag. De eerste beelden maken het mogelijk om de leervraag toe te spitsen. De kinderen moeten voelen dat zij de eigenaar zijn van het leerproces en dat de beelden respectvol worden gebruikt en zeker niet op straat belanden.

Helderheid over de organisatie geeft rust voor alle betrokkenen. Het is goed om vooraf aan te geven wanneer het traject start en naar verwachting stopt. Het is ook goed om te vertellen wie opnames maakt en hoe de situatie er uitziet tijdens het bekijken van opnames. De informatie over de organisatie moet vooral gaan over de zaken die afwijken van wat kinderen en leerkrachten gewend zijn. Een toelichting op de werkwijze moet het cyclische karakter van een svib-traject onderstrepen. Steeds volgt na een opname een bespreking van de opname in het licht van de leervraag. Er worden handelingsalternatieven verzameld en keuzes gemaakt voor nieuw handelen. En opnieuw volgt hiervan een opname met een bespreking. Het borgen van het leerresultaat mag er niet bij in schieten. Borgen betekent officieel afronden met een zichtbaar bewijs of symbool. Borgen is ook bewaken dat het leerresultaat behouden blijft. Het is sterk wanneer niet de coach maar de lerende zelf actief is in het afronden van het traject.

Dit stappenplan is gebaseerd op een reflectieve cyclus die beschreven is door John Whitmore (2003). Hij noemt vier fases in zijn GROW-model: *Goal* (leerdoel), *Reality*

(werkelijkheid in beeld), *Options* (handelingsalternatieven) en *Want* (nieuw handelen). Typerend voor svib is dat reflectie op de werkelijkheid gebaseerd is op systematisch kijken en luisteren naar beelden van die werkelijkheid.

Terugblik

Dit traject Kijken met Kleuters is succesvol verlopen. De kinderen ruimen de materialen aantoonbaar beter op en als borging van het leerresultaat zijn foto's opgehangen bij kasten, het boekenrek en de hoeken in het lokaal. Iedereen kan op deze foto's zien wat de gewenste situatie is. Het idee om deze foto's op te hangen kwam van de kinderen zelf.

Kijken met kleuters of met kinderen in het algemeen werkt ook als een spiegel voor de leerkracht. 'Misschien ligt het ook wel aan mij,' hoor ik juffrouw Helma nog zeggen tijdens ons nagesprek. De aandacht voor het opruimen is groot geweest en daarmee is het bewustzijn bij de kinderen maar ook bij de leerkracht gegroeid.

De leervraag over het opruimen van materialen leek bij de start van het traject minder groot dan deze vraag in werkelijkheid was. Opruimen is wel concreet, maar omvat veel verschillende handelingen. Het kleiner maken van de leervraag door te focussen op het opruimen van een hoek, de boeken of een kralenplanken heeft als bijkomend voordeel dat minder beeldmateriaal nodig is en vanzelfsprekend ook minder gesprekstijd.

De intake die voorafgaat aan een traject kijken met kinderen zou meer dan bij een individueel traject een gedachte-experiment kunnen zijn met daarin aandacht voor vragen zoals: weten de kinderen wat het is om goed op te ruimen? Om welke (ook goede redenen) ruimen ze niet op zoals het hoort? Welke ondersteuning hebben kinderen nodig voorafgaand aan en tijdens het opruimen? Kijken met een grotere groep kleuters is mogelijk wanneer de leervraag klein en concreet is. Met meerdere korte gespreksmomenten waarin per gesprek een beperkte hoeveelheid beeldmateriaal wordt besproken, blijft de concentratie van de kinderen op peil. Kijken met kinderen is een nieuwe manier van leren. Geef de kinderen en jezelf als leerkracht de tijd om hiermee te oefenen. 🌸

Met dank aan Helma Verhelst en de kinderen in haar kleutergroep voor de samenwerking tijdens het beschreven traject Kijken met Kleuters.

Literatuur

- Klabbers, V. (2009). 'Kijken met kinderen'. In: *JSW* 94 (3), 32-35.
- Whitmore, J. (2003). *Succesvol coachen*. Baarn: Nelissen.